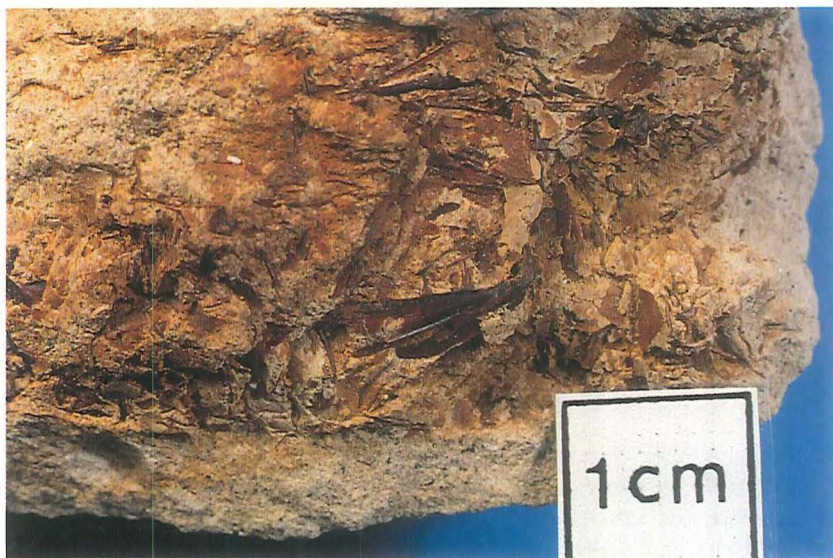

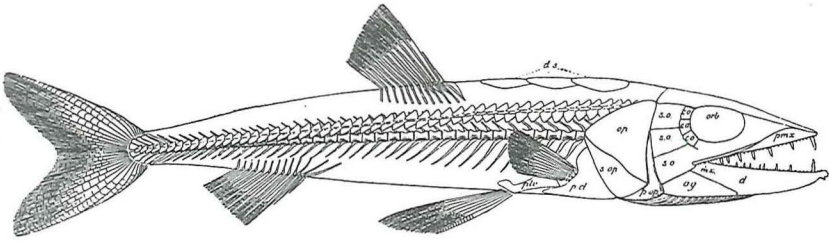
'Gravet fisk'

Niels Bonde

I vort danske skrivekridt er der næsten ingen bestembare rester af benfisk (VARV 1992,2), og der er tilmed kun meget få hjagtænder. Udover hjagtænder er der kun løse skæl og småknogler, som i nogle få tilfælde er koncentreret i rør, kaldet 'Terebellide'-rør. Disse rør er 1-3 cm i diameter. Rørene, der er gravegange, har fragmenterne bygget ind i væggen, og man mente i 'gamle dage', at det var børsteorm af terebellide-familien, der var ansvarlig for gravegangene. Det er nu nok nærmere krebsdyr af Thalianassa-gruppen. Disse krebsdyr laver endvidere de såkaldte 'ophiomorfer', dvs. slangeformede gange. 'Terebella'-rør kendes også fra vore tertiære aflejringer, bl.a. Danien-kalk og 'plastisk ler'. Derimod kendes de ikke fra det fiskerige molér, som i den øvre halvdel har ret mange gravegange, dog af en helt anden type.

Figur 1. Kæbe med spidse tænder af en enchodont som *Eurypholis* i gravegang i gletchertransporteret Köpings Sandsten (Foto: J. Aagaard).

Figur 2. *Eurypholis* fra Øvre Kridt i Libanon rekonstrueret af Smith Woodward, 1901.

Figur 3. Hugtænder fra ganen af *Enchodus* fra skrivekridt på Stevns fundet af Ib Møller Nielsen, Vanløse (Foto: J. Aagaard).

I 1992 fandt Peter Mortensen i en grusgrav i Davinder øst for Odense en løs blok af kalksandsten med sådanne fiskeformede 'terebellide'-rør. Bjergarten kendes ikke i det danske område og er blevet bragt hertil af gletchere eller smeltevand i den sidste istid. Det er den såkaldte 'Köpinge Sandsten' fra Skåne, hvis alder er Campanien, altså sen Kridttid, lidt ældre end vort skrivekridt.

Gravegangen indeholder mange knoglerester og skæl af benfisk, og nogle af dem er så fint bevaret, at de kan bestemmes ret nøje. Der er en meget flot ca. 2 cm lang underkæbe med store, slanke, sylspidse rovtænder og også flere ret store mønstrede skælblader, begge dele karakteristiske for Eurypholis og nært beslægtede former af gruppen enchodontider. Denne uddøde gruppe var rigt repræsenteret i havet over hele verden i sen Kridttid. Den er beslægtet med nutidige dybhavsfisk som aulopodider og synodontider (på engelsk 'lizard-fisk', dvs. øglefisk). Holosteus fra Moleret, som er omtalt i VARV 1994,2, placeres ofte nær disse former. Enchodonter er rovfisk med store hoveder og ofte kolossale hugtænder forrest i kæbe og gane. Enchodus' hugtænder findes ofte løst - også i vort skrivekridt.

Gravegange med fisk i Köpings Sandsten har været rapporteret langt tilbage, bl.a. som løse blokke i Nordtyskland og Danmark, men der er ikke rapporteret blokke med bestembare fiskerester, så måske er sådanne usædvanlige. I samlingerne i Lunds Universitets Geologiske-Palæontologiske Institut var det i hvert fald ikke muligt at finde nogle pæne fiskerester.

Stykkerne er i 1994 blevet erklæret danekræ på grund af sjældenheden, den pæne bevaringstilstand og bestembarheden. Når de er fundet her, er det jo danske fossiler, selvom oprindelsen ligger et stykke øst for landet (Skåne eller Østersøen). Det skal pointeres, at løse blokke i grusgrave er en vigtig kilde til fossiler, f.eks. stammer vor eneste pæne Danien-fisk fra en løs blok fra Djursland. Denne kan være taget op af gletchere her i landet - men det foregående eksempel viser, at fjerntransporterede blokke også kan indeholde potentielle danekræ. De ovennævnte fiskerester er altså gravet to gange, først ned af et ?krebsdyr, siden op ved hjælp af isen.

Siden stykket ovenfor blev danekræ er endelig fundet et par fine fiskerester i vort eget Øvre Kridt, nemlig i skrivekridtet på Stevns. Tommy Nielsen, Brønshøj, har fundet hoved og forreste del af kroppen af en ålefisk, faktisk lidt af en sensation på globalt plan. Det er den eneste ål, der kendes fra det seneste Kridt, Maastricht-etagen, og der kendes fra Kridttiden kun 4 andre åleformer, alle af Cenoman-etagen i begyndelsen af Øvre Kridt (ca. 100 mill. år). Samme finder har også nogle smukt bevarede kraniedele fra en primitiv pigfinnet benfisk - begge vil senere blive omtalt.